

van tijdgenoten en personen uit het dagboek van De Clercq) uit te geven? Reeds in de jaren '30 publiceerde Dr. Kluit er een bloemlezing uit, daarbij hopen (6) "dat binnen niet al te langen tijd een grootere uitgave het gegeven beeld zal verdiepen en uitbreiden". Allereerst zal nodig zijn een betoog over de betekenis van deze correspondentie. Wie neemt dat op zich? Is dat betoog overtuigend en bij voorkeur afkomstig van degene die het zelf wil en kan uitwerken, dan kan naar subsidies worden uitgezien.

Evenals er ruimte bleek te zijn voor een proefschrift over de "Ernst en Vrede"-broederkring zou ook de intensieve activiteit van de "Christelijke Vrienden" eens beschreven moeten worden. Een student-assistent van de V.U. is bezig een index samen te stellen op het orgaan *De Vereeniging: Christelijke Stemmen* (D. Chantepie de la Saussaye, *La crise religieuse en Hollande*, Leyde 1860, 61 zegt: "Pour connaître le mouvement intérieur du Réveil, c'est surtout au Vereeniging qu'il faut s'adresser"). Daarbij kan dan tevens de relatie vereniging-kerk nog uitgebreider aan de orde komen dan reeds gebeurde in de dissertatie van J. van der Werf.

12

In het algemeen is de betekenis van "de vrouw" binnen het Reveil nog niet goed aan de orde geweest. Alle mannen achtten hun echtgenotes hoog, maar de dames mochten alleen in de huiskamer meepraten; wel zijn ze in het praktische werk ingeschakeld. Gelukkig hebben ze ook geschreven en veel is daarvan bewaard. Er ligt interessant materiaal in de archieven-Groen van Prinsterer, -Van Hogen-dorp, -De Clercq, -Da Costa, -Pierson. Hoe dachten deze vrouwen over hun mannen en over bijvoorbeeld O. G. Heldring?

Wat betreft de plaatselijke en regionale situaties: er is veel geschreven over 's-Gravenhage, Amsterdam en Friesland en daarover is nog meer op komst. Maar er waren ook Reveilkringen in Rotterdam (zie *PRN*, hoofdstuk VII) en Utrecht (F. C. v.d. Ham, G. Barger; later komt daar J. W. Felix met zijn werk voor Vrije Universiteit en Confessionele Vereniging), waarover wij nog niet voldoende weten.

Ook de **philantropisch-maatschappelijke kant** verdient verdere studie. Wij komen dan op een aangrenzend terrein, dat wat door J. H. Wichern "Inwendige Zending" is genoemd. Dit werk verdient t.z.t. een apart artikel. Maar hier kan toch reeds worden vermeld dat een dankbaar studieobject te vinden is in bijvoorbeeld het zondags-schoolwerk en de diakonessenhuizen die meer dan een eeuw geleiden met behulp van Reveil-steun in het leven geroepen werden. In het archief van Bronovo bevindt zich materiaal dat ter beschikking